

MEZE A MOŽNOSTI VÝZKUMU MÍRU

Ve dnech 20. — 23. září 1969 se konala v Karlových Varech konference Mezinárodní společnosti pro výzkum míru (IPRA). Byla to již třetí řádná konference této mezinárodní organizace, jež se za podpory UNESCO snaží koordinovat činnost výzkumníků, kteří si za cíl svého badatelského snažení vytkli problém míru.

Ve světě je velké množství nejrůznějších ústavů zabývajících se výzkumem konfliktů, strategickými studii, polemologických a jiných ústavů, které se z některé strany dotýkají výzkumu míru. V posledním desetiletí počaly vznikat nové ústavy, zvláště ve Skandinávii, které si přímo ve svém názvu vytkly jako úkol výzkum míru. V mnohém navazovaly na zkušenosti amerických výzkumných společenskovědních pracovišť, kde podobné problémy stály v popředí výzkumných programů.

V polovině šedesátých let založili evropští odborníci na výzkum míru vlastní mezinárodní organizaci IPRA, která se tak stala jakousi „čistě“ evropskou záležitostí, vedle jiných, sice také mezinárodních organizací, avšak ve skutečnosti jen rozšířených organizací amerických. První konference IPRA se konala v roce 1965, další jsou pravidelně svolávány po dvou letech.

Karlovarská konference byla první, jež se konala v socialistické zemi. V socialistických zemích dosud neexistují samostatné ústavy pro výzkum míru, avšak v řadě ústavů mezinárodních vztahů nebo v sociologických ústavech je nemálo odborníků, kteří této problematice věnují značnou pozornost. Některé tyto ústavy jsou přímo kolektivními členy IPRA a jejich představitelé se pravidelně

účastní konferencí a setkání odborníků zabývajících se výzkumem míru.

Program karlovarské konference byl velmi obsáhlý. Vedle úvodního plenárního zasedání, na němž byl zvolen předsedou konference americký profesor E. Boulding, se konala ještě tři další plenární zasedání. Na prvním z nich se pokusil švédský profesor H. Schmid kriticky posoudit dosavadní směry, které se v teorii výzkumu míru objevily, na druhém pak jeden z nejznámějších propagátorů výzkumu míru, norský profesor a ředitel Mezinárodního ústavu v Oslo J. Galtung, vysvětlil své pojetí teorie vědy o míru a revoluci.

Jistou novinkou bylo zařazení třetího plenárního zasedání, kde se tématem stala evropská bezpečnost. Jeho jednání zahájil úvodním referátem československý delegát. Na toto zasedání navazovala plenární schůze členů IPRA, kde byl při volbě nového generálního tajemníka znovu zvolen prof. B. Rölling z holandského ústavu v Groningen, jeden ze zakladatelů IPRA.

Vedle těchto plenárních zasedání zasedaly v Karlových Varech po dva dny čtyři komise. První, nejpočetněji navštívená, diskutovala o problémech konfliktů, druhá si za téma své diskuse vybrala simulace, třetí se zabývala veřejným míněním a vnímáním a čtvrtá se soustředila na problémy mezinárodního systému. Celkově bylo konferenci předloženo na čtyřicet referátů, což představuje obrovské množství stránek textů a rozborů, doplněných nejrůznějšími tabulkami, grafy a jinými informacemi o provedených výzkumech.

Celkově hodnotit konferenci, které se zúčastnilo na 160 účastníků z 25 zemí, je

prakticky nemožné, neboť jedinec není schopen zvážit všechny podněty, jež se objevily na zasedání jednotlivých sekcí. A ani podrobné pročtení všech předložených materiálů nedá dostatečně přehledný obraz. Mnohdy v úvodním slově bylo řečeno něco nového, k čemuž autor došel až po odevzdání písemné formy referátu, a také otázky, které byly autorům písemných referátů kladeny, je nutily k novému zamýšlení a často k domýšlení závěrů, k nimž sami ve svém výzkumu nedošli. Domnívám se však, že účastí na plenárních schůzích a na práci jedné ze sekcí, doplněnou navíc o rozhovory s účastníky konference při nejrůznějších příležitostech, lze získat poměrně dostatečný přehled o základních trendech výzkumu míru, aby bylo možno se pokusit o několik shrnujících poznámek.

Je nepochybným přínosem, že ti, kdo připravují výzkum míru a věnují mu všechny své síly, se neomezují jen na odborníky jednoho vědního oboru a ani ne jen na výzkumníky z oboru společenských věd. Snaha o tvůrčí spolupráci přírodních vědců s odborníky společenských věd a o společně hledání odpovědí na složité otázky dnešní doby patří nesporně k velkým zásluhám výzkumu míru. Prakticky ve všech ústavech pro výzkum míru spolupracují nejen specialisté nejrůznějších společenských věd, ale i odborníci z oblasti přírodních věd, matematiky a podobně.

Jedním z nejklaštějších příkladů této spolupráce je Mezinárodní ústav pro výzkum konfliktů a míru ve Stockholmu, který je nejen zcela multinárodní, ale i multidisciplinární — z hlediska složení svého štábu i jednotlivých projektů. Myslím, že není třeba zdůrazňovat význam a přínosnost této multidisciplinární spolupráce, neboť moderní výzkum všeobecně touto prospěšností potvrzuje ať již na zkušenostech národních ústavů, nebo mezinárodních ústavů a týmů.

Dialektika věci však ukazuje, že vedle nesporného přínosu vede tato cesta i k řadě úskalí. Jejich objevení však nemusí nikoho trápit, neboť i to je mnohdy cenným přínosem vědeckého poznání. Ujasnit si, kudy cesta nevede, znamená samo o sobě nemalý krok k objevení správné cesty. Proto i definitivní uzavření některé z cest, které se zpočátku nabízely, nebo konsta-

tování, že jde o slepou uličku, je pozitivním výsledkem dílčího výzkumu.

Významnou roli ve výzkumu míru má použití matematických metod. Snaha o co nejpřesnější vyjádření zjištěných skutečností je dnes společná všem společenským vědám a možností použití nejrůznějších moderních strojů přímo vybízí k jejich maximálnímu využití. Karlovarská konference potvrdila tento trend ve výzkumu míru, avšak zároveň ukázala, podle mého mínění, i jistou omezenost použití matematických metod, nebo přesněji řečeno, naší dosavadní neschopnost postihnout obrovskou mnohotvárnost společenské reality kolem nás matematickými metodami.

UVĚDOMÍME-LI SI mimořádnou složitost dnešní moderní, hluboce diversifikované společnosti, je nám zcela jasné, jak je mimořádně obtížné vyjádřit všechny její vazby matematickým vzorcem. A oč složitější je mezinárodní společnost, kde problémy jednotlivých národních společností jsou ještě několikrát znásobeny.

Z karlovarské konference je možno uvést několik příkladů, které ukazují na dosud nedostatečnou schopnost postihnout celou složitost matematickou formulací. Jeden z předložených referátů velmi pečlivě zkoumal hlasování v Organizaci spojených národů. Došel k řadě zajímavých zjištění a s nesmírnou pečlivostí propočítal nejrůznější korelace společných a rozdílných hlasování jednotlivých států.

V současném stadiu výzkumu a v daných možnostech uplatnění matematických metod však není možno rozlišit, o jaké hlasování jde, takže vedle sebe se stejnou vahou stojí hlasování o principiálních politických otázkách a hlasování o otázkách druhořadého charakteru. To pochopitelně činí celou studii značně problematickou. Navíc je jasné, že odlišit otázky zásadní od druhořadých není nijak jednoduché a každý pokus v tomto směru by byl silně ovlivněn individuálním přístupem každého výzkumníka.

Aniž je třeba jít do přílišných detailů v rozboru například tohoto materiálu, stačí tato zásadní poznámka, abychom si plně uvědomili značnou problematičnost závěrů, k nimž je možno touto cestou dospět. I když postup je zcela správný, logický a maximálně objektivní, přece jen výsledky jsou velmi neúplné a závěry dosti proble-

matické, pokud jde o jejich přesvědčivost a průkaznost.

Jiný referát se zabýval rozdělenými státy a zkoumal nejrůznější korelace počtu jejich diplomatických vztahů s obsazením jednotlivých zastupitelských úřadů. Zabýval se příkladem Německa, Číny, Koreje a Vietnamu. Na dotaz, jak se v rozboru projevuje skutečnost, že například v čínském případě jde o velmoc, jež má zaručeno stálé místo v Radě bezpečnosti, bylo odpověděno, že tento aspekt nebyl do výzkumu zahrnut. Podobně nebylo bráno v úvahu členství v nejrůznějších mezinárodních organizacích, ač má nepochybně často větší význam než přímé diplomatické styky s některým z malých, politicky málo významných států.

I tento příklad ukazuje na poměrně značnou nevyváženost v základním přístupu k problému. Sebelepší propočty nemožnou odhalit skutečný význam diplomatických styků, není-li možno do nich zahrnout některá další hlediska. Počet zastupitelských úřadů a štáb úředníků na nich ještě zdaleka nepostihuje celou problematiku mezinárodního postavení dané země a její úlohy ve světové politice. Snad si to autor ani nekladl za cíl, avšak i v tomto případě je výsledek jeho výzkumu do jisté míry omezen, ne-li přímo značně formální.

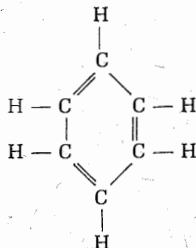
Tato kritická slova nemají směřovat proti použití matematických metod, mají jen ukázat na vážná úskalí, která se staví v cestu tomuto směru výzkumu. Nepochybně teprve větší zkušenost a schopnost postihnout i další aspekty dané problematiky a zařadit je do prováděného výpočtu nám pomohou dobrat se správnějších závěrů.

Spolupráce odborníků společenských věd s přírodovědci nepochybně silně ovlivnila i některé názory jednoho z nejpřednějších evropských propagátorů výzkumu míru, J. Galtunga. Ve své přednášce v Karlových Varech věnoval velkou pozornost amébám, podle jejichž vzoru se snažil postihnout jakési sociální améby jako základ uspořádání společnosti. Rozeznával améby symetrické a asymetrické, vertikální, horizontální a multilaterální, avšak jen částečně se opět mohl přiblížit zcela k plné komplikovanosti lidských vztahů ve společnosti. Zdá se, že jeho výklad společnosti na základě rozboru sociální struktury

ry feudální společnosti, o němž také hovořil, je blíže realitě než výklad opírající se o sociální améby.

Je velmi obtížné správně přenést některé momenty z oblastí přírodních věd do společenských věd. Často se stává, že jistá analogičnost, která se zprvu zdá velmi blízká, domyšlena do důsledků ukáže, že srovnání zůstává do jisté míry na povrchu a nemůže vyjádřit celou složitost daného problému.

Myslím, že přímo klasickým příkladem takového jen povrchního srovnání je jiná Galtungova myšlenka. Jejím jádrem je srovnání chemického vzorce s problémy mezinárodních vztahů. Chemický vzorec benzenu přirovnává prof. Galtung k principu mezinárodní konference kolem kulatého stolu. V jeho výkladu C jsou představitelé jednotlivých vlád a H jejich poradci, tvořící s nimi společnou delegaci.

Je nepochybné, že zasedací pořádek konference u kulatého stolu má mnoho společného s uvedeným chemickým vzorcem, ale je velmi problematické, je-li možno v tomto srovnání pokračovat. V chemii jsou mezi jednotlivými C velmi jasné, konkrétní vztahy, které se nemění, nemá-li se změnit jak sám vzorec, tak i sloučenína, kterou představuje.

Naproti tomu vztah jednotlivých vládních zástupců na takové konferenci je dán řadou nejrůznějších faktorů. Vedle směrnic vlád působí například i dlouholetá vzájemná známost, vzájemné osobní sympatie nebo antipatie a mnohé další. Dokonce ani uvnitř jednotlivých delegací nejsou vztahy mezi vedoucími a poradci vždy stejné. Mnohdy se vytvoří skutečně vzorné pracovní týmy, v nichž jednotliví odborníci úzce navzájem spolupracují, jindy však převládnu vztahy nevraživosti a vzájemné konkurence, což nepochybně nepřídává spolupráci na efektivnosti.

Zdá se, že stačí jen poměrně krátké zamýšlení, abychom postřehli příliš veliké

rozdíly mezi chemickými vztahy a vzájemnými souvislostmi, jež platí ve vztazích společenských a odráží se ve společenských vědách. I když myšlenka na srovnání benzenového vzorce s principem konference u kulatého stolu je jistě velmi originální a na první pohled přitažlivá, hlubší zkoumání ukáže naproti tomu rozdíly zřejmě příliš značné, aby originalita mohla být doplněna realitou a oprávněností této analogie.

Je jistě často velmi podnětné přenášet z jednoho vědního oboru do druhého dobré zkušenosti a snažit se je tvůrčím způsobem aplikovat. Současně je však třeba se snažit vyvarovat se přílišného kopírování, které většinou vede k takovému zjednodušení, jež pak neodpovídá pravdě. Vedle přínosu takového vzájemného působení se ukazuje i řada vážných úskalí, jež mohou vést k ztroskotání pokusu.

Velmi mnozí z odborníků zabývajících se výzkumem míru si tato nebezpečí dosti jasně uvědomují. Ještě před konferencí IPRA v Karlových Varech zazněla kritika některých směrů výzkumu míru na předchozí konferenci druhé mezinárodní Společnosti výzkumu míru (PRS) v Dánsku. Je to organizace spíše americko-evropská a tvoří jakési spojení mezi poměrně početnými americkými badateli v oblasti výzkumu míru a evropskými odborníky tohoto odvětví.

Kritika z karlovarské konference byla sice poměrně umírněná, avšak svou seriózností výrazně ukazovala na některá úskalí výzkumu míru, jak je dnes pojímán v Evropě především skandinávskými, holandskými a britskými odborníky. Mnohé z těchto problémů nadhodil ve svém kritickém pohledu na dosavadní teorii výzkumu míru švédský prof. Schmid ve svém referátu.

Kritika, která se na karlovarské konferenci projevila, směřovala především proti tomu, že výzkum míru zůstává zcela v oblasti teoretické a nijak se nesnaží přispět k řešení složitých problémů současnosti včetně dnešního boje za mír. Je velmi zajímavé, že mnozí z kritiků současných převládajících směrů ve výzkumu míru se v řadě otázek blíží marxistickému pojetí odpovědi na tyto otázky. Není možno tyto tendence přeceňovat, bylo by však stejnou chybou si tyto trendy neuvědomit a nevěnovat jejich nositelům zvláštní pozornost.

V oblasti společenských věd jsou to v mnoha případech spojení marxistických vědců proti různým nevědeckým přístupům.

Sledujeme-li dnes hlavní trendy výzkumu míru, jak se projevily na karlovarské konferenci, musíme konstatovat, že tento výzkum se soustředil především na teoretické a metodologické problémy. Většina předložených materiálů to jasně dokazovala. Také se jasně projevila velká snaha o maximální využití především matematických metod. Zdá se, že dosavadní výsledky jsou spíše vyjasněním těch cest, které jsou neschůdné, než přímo objevením postupů, jež by byly schopné najít správné a uspokojující odpovědi na položené otázky.

Jestliže dosud matematické metody nejsou schopny vše správně a vyčerpávajícím způsobem zodpovědět, neznamená to, že nemají být používány. Zdá se, že jde spíše jen o dočasnou neschopnost výzkumu složitých společenských jevy matematicky vyjádřit. Jde nepochybně o jednu z významných cest výzkumu, a proto je třeba ocenit úsilí badatelů, kteří s maximálním úsilím tyto metody rozvíjejí a hledají nové postupy ve výzkumu.

Daleko vážnější je skutečnost, že kritika směřuje i proti jistě politické neangažovanosti výzkumu míru. A zde je třeba vysoce ocenit práci československých pořadatelů, kteří na program prosadili zvláštní zasedání o výzkumu evropské bezpečnosti. Skutečnost, že náš zástupce dovedl ve svém úvodním slově jasně ukázat rozsáhlé výzkumné cíle společenských věd v oblasti boje za evropskou bezpečnost, vysoce ocenila většina přítomných. Referát z velké části dával odpověď právě na onu kritiku malé angažovanosti výzkumu míru. Jasně ukázal, nemalé možnosti vědců prosadit hledání optimálních forem evropské bezpečnosti, jichž by mohli využít politici při své odpovědné práci.

Sympatie, s nimiž se referát setkal, naznačují, že tyto podněty přišly právě včas. Dosavadní směry výzkumu míru se staly předmětem oprávněné kritiky, a naznačení nových směrů bylo proto přijato se značným zájmem. Zdá se, že výzkum míru se v současné době dostal na jistou úroveň, kdy některé do značné míry *l'art pour l'artistické* teoretické úvahy a metodologické hříčky nemohou řadu badatelů uspokojit. Není vyloučeno, že mnozí z těch,

kdo právě na karlovarské konferenci volali po větší politické angažovanosti výzkumu míru, se nyní dají cestou, která pomůže boji za evropskou bezpečnost.

Tato skutečnost klade nemalé nároky na odborníky ze socialistických zemí. Je velká škoda, že z některých socialistických zemí se odborníci karlovarské konference nezúčastnili. O to významnější bude nyní mobilizovat skutečně všechny síly vědců socialistických zemí, aby naznačená cesta výzkumu evropské bezpečnosti se úspěšně rozvíjela. Jde mimo jiné i o to, aby výzkum šel správnou cestou.

ČESKOSLOVENSKO-KANADSKÉ KOLOKVIUM

Myšlenka na uspořádání československo-kanadského kolokvia vznikla již v roce 1967 a realizovala se nyní na podzim roku 1969. Kanadští odborníci měli příležitost „zastavit se“ v Praze po svém zájezdu do Polska, kde se konalo již druhé polsko-kanadské kolokvium a kde podobné „kulaté stoly“ mají již poměrně bohatou tradici (například rozhovory s britskými, západoněmeckými a švédskými partnery).

První československo-kanadské kolokvium se tak konalo v Praze ve dnech 13. až 15. října 1969 a jeho československým pořadatelem byl Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii v Praze a kanadským koordinátorem Kanadský ústav pro mezinárodní záležitosti v Torontu. Skupina čs. účastníků se skládala z ředitele a pracovníků Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii, jiných společensko-vědních pracovišť a pracovišť čs. zahraniční praxe. Obdobně byla i skupina kanadských účastníků, vedená generálním ředitelem Kanadského ústavu pro mezinárodní záležitosti v Torontu G. W. Holmesem, složena z pracovníků vědy i praxe. Zahajovacímu dni zasedání byl přítomen předseda zahraničního výboru Sněmovny lidu B. Laštovička. Účastníci kolokvia byli přijati na ministerstvu zahraničních věcí náměstkem ministra dr. Z. Trhlíkem.

Jednání kolokvia se v podstatě soustředilo ke dvěma ústředním tématům. Všeobecné téma vztahů Východ-Západ vyústilo v obsáhlé jednání o *problémech evropské bezpečnosti*. Jsou to otázky, na nichž oba státy — ČSSR i Kanada — mají velký zájem, neboť každý z nich je členem jed-

Vědci socialistických zemí, kteří již mají s výzkumem evropské bezpečnosti značné zkušenosti, by se nyní měli co nejvíce podílet na práci IPRA a ostatních mezinárodních organizací, aby mohli jejich vývoj usměrňovat. Myšlenka evropské bezpečnosti za tuto námahu stojí a možnosti těsnější spolupráce vědců z celé Evropy k tomuto cíli by se mohla stát příkladem i širší evropské spolupráce vůbec.

Alexandr Ort

noho z obou protikladných vojensko-politických bloků v Evropě.

Úvodní slovo k této tématice přednesl ředitel ÚMPE. V podstatě rozvedl myšlenku, že nynější rovnováha v Evropě, založená na vojenských blocích, není ideální a konečnou garancí míru a bezpečnosti v Evropě, nýbrž musí být nahrazena jiným systémem, který ovšem nelze vybudovat hned, nýbrž v delším procesu, jehož hlavními body jsou:

1. Přijetí *statu quo* v Evropě, který ovšem nelze chápat strnule, nýbrž tak, aby bylo možno jít vpřed (tak například je třeba uznání NDR).
2. Uznání a garantování hranic v Evropě, což se vlastně týká jen východních hranic Německa.
3. Uznání zásady soužití odlišných politických systémů, přičemž nyní nejde už jen o mírové soužití, nýbrž o spolupráci, bez níž nelze nový bezpečnostní systém vytvořit.

Moderní historie Evropy obsahuje nejen tři významné historické elementy (rozkvět a rozpad římské říše, užší zapojení národů jihovýchodní Evropy do evropského kontextu a „vstup“ Ruska do evropské historie v 18. století), nýbrž i takový element nejmodernější historie Evropy, jakým byla účast USA — a též Kanady — na formování evropského vývoje po druhé světové válce. Odtud lze odvodit potřebu, aby si tyto mocnosti uvědomovaly svou spoluodpovědnost za vytváření systému evropské bezpečnosti a spolupráce a přinesly svůj podíl i k úspěchu celoevropské konference o bezpečnosti navrhované